

Χ Ρ Υ Σ Α Λ Λ Ι Σ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ,

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ,

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1865.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 63.

H

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ΟΤΑΝ των επακολουθημάτων της μωαμεθανικής κατακτήσεως ἐπλήγωσε μᾶλλον τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν, ὅσον ἡ ἀφίερσις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς λατρείαν μουσουλμανικὴν. Ἐκαστος περιηγητὴς ἀπὸ Δυσμῶν ἐρχόμενος, ἔστω καὶ τῆς ψυχροτέρας φύσεως, ἀδύνατον νὰ ἴδῃ πρῶτον ἢ τὴν ἡμισέληνον τοῦ Ἰσλάμ ἀκτινοβόλον ἐπιβάλλουσαν τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ συγκίνησιν τινα· καὶ ἡ συγκίνησις αὕτη ζωηρότερα ἀποβαίνει, ἅμα, εἰσδύσας ὑπὸ τὸν ἄθικτον καὶ πάντοτε μεγαλοπρεπῆ θόλον, θεωρήσῃ τὸ θυσιαστήριον, καθ' ἃν ὥραν οἱ υἱοὶ τοῦ προφήτου διατελοῦσι προσευχόμενοι. Ὡς πρὸς τοὺς χριστιανούς, τῆς Ἀνατολῆς τὸ πικρὸν τοῦτο αἰσθημα δὲν ἀπολείπεται πολὺ τῆς ἀδιαιλλάτου ὀργῆς, μεθ' ἧς θεωροῦσι τὴν κατάσχεσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν αὐτῶν Τούρκων. Ἀλλ' οὐχ' ἥττον, ἂν καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει ἀναγκάζονται νὰ ὑπομένωσι τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀπίστου αὐτῶν δεσπότου, τοῦλάχιστον ἀπολαύουσι χωρὶς ὑλικῶν κωλυμάτων τοῦ δι-

καιώματος τοῦ νὰ προσέρχονται εἰς τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα, ἅπερ εἰσι τὸ ἰδιάζον ἀντικείμενον τῆς λατρείας αὐτῶν, καὶ δὲν ὑφίστανται τὴν διττὴν ὕβριν τῆς θρησκευτικῆς βεβηλώσεως προστιθεμένην εἰς τὴν ἀδικίαν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Ἀγία Σοφία ὡς τζαμίον μεταποιηθεῖσα, εἶναι δι' αὐτοὺς κατάδηλον μαρτύριον καὶ τῆς μουσουλμανικῆς ἱεροσυλίας καὶ τῆς ἡττῆς τῶν χριστιανῶν, θλιβερά ἀνάμνησις, τὴν ὁποῖαν ἔτι ζωηρότερον καθιστᾷ ἡ τήρησις τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἐν τῇ τεταπεινωμένῃ βασιλικῇ.

Εἰς τὸν ποιητικὴν φαντασίαν ἔχοντα ἄνθρωπον, τὸν ἐπισκεπτόμενον τὸ νέον τζαμίον, αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα φαίνεται ὅτι ἔχει, οὕτως εἰπεῖν, συνείδησιν τῆς ὕβρεως, τὴν ὁποῖαν ὑφίσταται. Ἡ κατάστασις εἰς ἣν τὸ μνημεῖον τοῦτο εὐρίσκεται εἶναι ὡς ἄφωνος διαμαρτύρησις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς χρήσεως, εἰς ἣν οἱ Τούρκοι τὸ κατεδίδασαν. Καθὼς αἱ πρῶται ἐκκλησίαι, ἦτο μετ' ἀκριβείας ἀνατολικῶς ὠκοδομημένη, διευθυνομένη δὴλονότι ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, καὶ ἐπειδὴ τὸ μέγα θυσιαστήριον, ὅπερ ἡγείρετο ἐν τῇ ἡμικυκλίῳ ἀψίδι ἔκειτο εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατίαν τοῦ οἰκοδομήματος, οἱ πιστοὶ εἶχον κατ' ἀνάγκην τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὅλαι αἱ προσφορὰὶ καὶ ἱεραὶ τελεταὶ ἐγίνοντο κατὰ τὴν θέσιν

ταύτην. Σήμερον δὲ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ μωαμεθανικοῦ τυπικοῦ ἐπειδὴ ὁ πιστὸς προσευχόμενος ὀφείλει νὰ στρέφεται πρὸς τὴν Μέκκην, ἤτοι, ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς δυσμὰς, τὸ κουδούκλιον ἐν τῇ νέᾳ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ κεῖται κατ' ἀνάγκην ἐκτὸς τοῦ κέντρου τῆς ἀψίδος οὕτως, ὥστε ὁ ἄμβων, οἱ τάπητες ἐφ' ὧν γονυπετοῦσι προσευχόμενοι καὶ αἱ μακρὰι σειραὶ τῶν μουσουλμάνων προσευχομένων παριστῶσι πρόσοψιν διαφερόντως ἀντικειμένην πρὸς τὰς ἀπλουστεράς γνώσεις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀρμονίας. Ἀντὶ πραγματικῶς νὰ σχηματίζωσι παραλλήλους γραμμὰς κατὰ μῆκος τοῦ οἰκοδομήματος, τὰ πάντα φαίνονται λοξὰ καὶ οὐδόλως συμφωνοῦσι πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς πρώτης κατασκευῆς. Ὡς ἐλεγέ τις ὅτι οἱ ἄψυχοι τοῖχοι τοῦ σεβαστοῦ τούτου μνημείου διετήρησαν περισσότερον ἐκ τοῦ πνεύματος ἐκείνου, ὅστις ἀνήγειρεν αὐτοὺς, ἢ τὰ διεσφαρμένα τέκνα τῆς ἐκπτώτου Ῥώμης τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὅτι ἀρνοῦνται νὰ καμφθῶσιν εἰς τὴν θέλησιν τῶν ὑπερηφάνων δεσποτῶν των, ἐνώπιον τῶν ὁποίων οἱ ζῶντες χριστιανοὶ ὀφείλον νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν.

Τὸ τζαμίον τῆς Ἀγίας Σοφίας κατέστη ἀπὸ πολλοῦ ἀντικείμενον συμφέροντος διὰ τοὺς περιηγητὰς τοὺς διατρέχοντας τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον σπανίως τὸ συμφέρον, ὅπερ διεγείρει τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὑπερέβη τὴν ἀπλὴν περιέργειαν· τὸ συμφέρον προσέτι τοῦτο ἀνήχθη μᾶλλον ἐπὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τοιαύτης ὁποία διατελεῖ σήμερον, ἢ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων καὶ τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων, αἵτινες συνδέονται μετ' αὐτῆς. Ὅσοι πραγματικῶς γινώσκουσι τοὺς ὅρους ἐφ' οὓς ὑποχρεοῦται νὰ ὑποβληθῇ χριστιανός τις, ὅπως τύχῃ τῆς εἰσόδου ἐνὸς τζαμίου, καὶ τὴν βάσκανον ἐπαγρύπνησιν εἰς ἣν ὑποτάσσεται διαρκούσης τῆς ἐπισκέψεως, οὗτοι εὐκολως θέλουσιν ἐννοῆσαι πόσον ὀλίγον συχνὰ καὶ δύσκολοι ὑπῆρξαν αἱ περιστάσεις τοῦ νὰ σπουδάσῃ τις ἐντελῶς καὶ ἀκριβῶς τὴν βασιλικὴν ταύτην, τὸ σπουδαιότερον ἀπάντων τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Οὕτως, ἀπέναντι τοῦ ἄκρου συμφέροντος, ὅπερ αὕτη προσφέρει εἰς τὴν ἀρχαιολόγον καὶ καλλιτέχνην, ὅ,τι ἡμεῖς γινώσκομεν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν αὐτῆς, κατὰ μέγα μέρος ἠντλήσαμεν ἐκ τῆς περιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ποιεῖται ὁ Προκόπιος, σύγχρονος τῆς θεμελιώσεώς της ἢ ὁ Ἀγαθίας, ἐκ τῶν στίχων τοῦ Παύλου Σιλεντιαρίου. Ἐξ ὧων ἐκ περιστάσεως ἀνέφερον

ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ πρὸ πάντων ἐκ τοῦ πολυτίμου συγγράμματος τοῦ Ducange, ὅστις εἶναι ὁ μέγας πίναξ τῶν ὧων ἐγράφησαν περὶ Βυζαντίου τοῦ ἀρχαίου καὶ μέσου αἰῶνος, οὐχ' ἥττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀγγελιῶν τῶν νέων περιηγητῶν, τῶν ὧων μάλιστα ἠδυνήθησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Κωνσταντινουπόλιν πρὸ τῆς προσφάτου δημοσιεύσεως τῶν συγγραμμάτων περὶ ὧν εἵπομεν.

Ἡ ἀρίστη ἐκθεσις, τὴν ὁποίαν σήμερον κατέχομεν, τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ τζαμίου τῆς Ἀγίας Σοφίας ὀφείλεται εἰς τὴν εὐτυχὴ ἀνάγκην, ἐν ᾗ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἐπιχειρήσασα ἐσχάτως τὴν ἐπισκευὴν τῆς οἰκοδομῆς, εὗρεθῇ τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ ἐμπειρον ἀρχιτέκτονα εὐρωπαϊὸν τὸν ἱππότην Fossati. Τὰ θαυμαστά σχέδια τοῦ καλλιτέχνου τούτου λιθογραφηθέντα ἐν τῷ συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ «Ἀγία Σοφία» παριστῶσιν ἐν πρὸς ἐν ὅλα τὰ μέρη τοῦ μνημείου. Τὸ σὸφὸν σύγγραμμά τοῦ K. Salzenberg, περικλείει ὅλας τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ ἱστορικὰς λεπτομερείας, αἵτινες δὲν ἦσαν βεβαίως τῆς ἀρμοδιότητος βιβλίου ἔχοντος κυρίως σκοπὸν ἐπιστημονικόν. Ἐνῷ διεπραγματεύοντο τὴν ἐπισκευὴν ὁ συγγραφεὺς ἐστάλη εἰς Κωνσταντινουπόλιν δαπάνῃ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας ἐπιτηδεῖς, ἵνα σπουδάσῃ καὶ περιγράψῃ ὅλα τὰ ἀντικείμενα, τὰ δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας, τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου, ἢ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας, τοῦ σεβαστοτέρου τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ μνημείων.

Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις συνδρομὴν περιστάσεων εὐνοϊκωτέραν διὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην τῶν ὧων παρουσιάσθησαν. Μετὰ μακρὰν ἐγκατάλειψιν καὶ μετὰ ἐπανορθώσεις ἀδεξίους καὶ ἀνεπαρκεῖς, τὸ τζαμίον ἐφθασεν εἰς τοιαύτην ἐτοιμότητον κατὰστασιν, ὥστε κατὰ τὸ ἔτος 1847 ὁ μακαρίτης Σουλτάνος Ἀβδουλ Μεζίτης ἐκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπιθεωρηθῇ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδομημα καὶ νὰ διορισθῇ πλήρης τούτου ἐπισκευή. Γινομένων τῶν ἐργασιῶν, ὅτε ἐφθασε πλησίον τῆς βορείου εἰσόδου ὁ K. Fossati ἀνεκάλυψεν ὑπὸ ἐλαφρόν τι στῶμα κονιάματος, ὅπερ ἐξάπαντος ἐτέθη ὅπως κρύπτῃ τὸ σχέδιον ἱαπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀληθῶν πιστῶν, ὥραϊαν τινὰ ψευδαῖν τὴν ζωγραφίαν μύλις βεβλαμμένην καὶ διατηρούσαν εἰσέτι ὅλην τὴν ζωηρότητα τῶν πρώτων αὐτῆς χρωμάτων. Εἰς περαιτέρω ἐρευνᾷν προχωρή-

σαντες παρετήρησαν ὅτι τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα ἐξε-
τείνοντο εἰς ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα· ὁ δὲ σουλτά-
νος, μετ' ἐλευθεριότητος πρὸς ἣν ἕκαστος φίλος τῶν
πυχῶν ὀφείλει μετ' εὐγνωμοσύνης νὰ ἐπευφημήσῃ,
συγκατετέθη εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ K. Fossati,
τοῦ νὰ ἐξαφανισθῇ τὸ γρῶμα τοῦ κονιάματος καθ'
ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἔργον, ὅπερ ἐ-
πανεφέρεν εἰς φῶς τὰ πρῶτα κοσμήματα τῆς ἀρ-
χαίας βασιλικῆς. Τὸ τζαμίον ἦτον ἐμπεφραγμέ-
νον εἰσέτι δι' ὀρθῶν παραπηγμάτων πρὸς ἐκτέλε-
σιν τῆς σπουδαίας ταύτης ἐργασίας ὁπότε ἐφθα-
σεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ K. Salzenberg.
Μετὰ εἰλικρινοῦς εὐγνωμοσύνης ἀνεγνώρισεν οὗτος
τὰς εὐκολίας, τὰς ὁποίας ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν
ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἱππότης
Fossati καὶ, ἂν καὶ αἱ ἀντιγραφαὶ τῶν κοσμη-
μάτων τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας ἐδη-
μοσίευσεν, ἀνήκουσαι εἰδικῶς εἰς τὴν ζωγραφίαν
δὲν εἶναι τοσοῦτον μεγάλου ἀριθμοῦ, ὅσον ἐδύνα-
το νὰ ἐλπίζῃ ὁ ἀναγνώστης, εἶναι ὅμως εἰς ἄκρον
χαρακτηριστικαὶ καὶ μεγίστης ὠφελείας ἄξια·
τόσον ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἐποψίν, ὅσον ὑπὸ
τὴν ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν. Οὐδὲν ἐπιστόδιον
τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ὑπάρχει μεθ' οὗ δὲν εἶναι
συνδεδεμένη ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας. Οὐ-
δὲν γνῶρισμα διακριτικὸν τῆς βυζαντινῆς τέχνης
ὑπάρχει, τοῦ ὑποίου αὕτη δὲν περικλείει ἄφθονα
παραδείγματα. Εἰς τὰ ἀναρίθμητα ταύτης κα-
θέκαστα, ἅπερ διατηροῦνται ἐν τοῖς μνημείοις,
ἐφ' ὧν ἀσήμαντον μεταβολὴν ἐπὶνεγκεν ὁ χρόνος
καὶ ἅπερ ὅ τε φθόνος καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν κα-
τακτητῶν δὲν ἐφθασε νὰ καταστρέψῃ ἢ τοῦλά-
χιστον νὰ μετασχηματίσῃ, αὕτη παρέσχεν εἰδή-
σεις πλήρεις ἐνδιαφέροντος ἐπὶ τῆς διδασκαλίας
καὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας τῆς ἀρχαίας Ἀνα-
τολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς ὅλας ταύτας τὰς ἀναζη-
τήσεις ἡ εὐρυτέρα καὶ βαθυτέρα σπουδὴ τῆς τέ-
χνης καὶ τῆς ἱστορίας, τῶν ὁποίων τὴν ἀποστο-
λὴν ἀνεδέχθη ὁ ἡμέτερος αἰὼν, ὀφείλει νὰ παρά-
σχῃ αἰσθησὶν τινα σημαντικότεραν καὶ προσοχὴν
σοβαρωτέραν· ἡ Ἀγία Σοφία δὲν πρέπει πλέον νὰ
ῥῖναι ἀπλοῦς σκοπὸς περιπάτου διὰ τὸν περιηγη-
τὴν ἢ ἀπλοῦν θέαμα διὰ τὸν ἐραστὴν τῆς ζω-
γραφίας.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς σεβα-
σμίας ταύτης ἐκκλησίας ἀνέρχεται εἰς ἣν ἐποχὴν
ὁ Κωνσταντῖνος ἐξελέξατο τότε πρῶτον τὸ Βυ-
ζάντιον διὰ νέαν μητρόπολιν τοῦ κράτους. Κατ'
ἀρχὰς οἱ τίτλοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἐν

τῷ Βυζαντίῳ ἦσαν λίαν μέτριοι· ὁ ἀρχηγὸς τῆς
ἐκκλησίας ἦτο ἀπλοῦς ἐπίσκοπος ὑποκείμενος εἰς
τὸν μητροπολίτην τῆς Ἡρακλείας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς
μετακομίσεως τῆς ἐδρας τοῦ βασιλείου ἡ νέα
πρωτεύουσα τοῦ Κωνσταντίνου ἤρξατο νὰ αὐξάνῃ
ἐν ἀξιώμασι. Ἡ προσωπικὴ ἰσχὺς τὴν ὁποίαν ὁ
ἐπίσκοπος ἐκτῆσατο δι' ἣν κατεῖχε θέσιν ἐν τῇ
αὐτῇ τοῦ αὐτοκράτορος, ταχέως ἤρχισε νὰ ἀντα-
νακλᾷ ἐπὶ τοῦ θρόνου του. Οὐδύλως φροντίζομεν
νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ πρῶτα βήματα τῆς πρὸς
τὴν κυριαρχίαν ταύτης προόδου· ὅπως δὴ ποτε ἐ-
πέκρινε τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος μετὰ τὴν θεμελιώσιν
τῆς αὐτοκρατορικῆς πόλεως ὁ πέμπτος κανὼν τῆς
Β' οἰκουμενικῆς Συνόδου, συγκροτηθείσης ἐν Κων-
σταντινουπόλει τῷ 381, οὐ μόνον ἀπένειμεν εἰς
τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ πρω-
τεῖα τῆς τιμῆς ἀμέσως μετὰ τὸν ἐπίσκοπον τῆς
Ῥώμης, ἀλλ' ἵνα θέσῃ ὡς βάσιν τῆς πρωτοκαθε-
δρίας ταύτης τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ Κωνσταντινουπό-
λις εἶναι ἡ νέα Ῥώμη, ἔσπειρε τὰ σπέρματα τῆς
ἀντιζηλίας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην, τῆς ὁποίας
ἀντιζηλίας λύσις ὑπῆρξεν ὁ πλήρης χωρισμὸς τῆς
Ἀνατολικῆς ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀξία τοῦ θρόνου ἐξεδηλώθη διὰ τῆς καλλο-
νῆς καὶ μεγαλοπρεπειᾶς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατ' ἐ-
ξοχὴν τῆς μητροπόλεως. Μία τῶν σκέψεων, αἷτι-
νες ὑπεχρέωσαν τὸν Κωνσταντῖνον ἵνα ἐκλέξῃ τὸ
Βυζάντιον διὰ νέαν πρωτεύουσαν, ἐβασίζετο εἰς
τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἡ θέσις αὐτοῦ παρεί-
χεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὰ
πλούσια καὶ ποικίλα μάρμαρα τῆς Προκονήσου, ἡ
ξυλικὴ ἥτις ἐδύνατο νὰ παραχθῇ ἐκ τῶν ἀπεράν-
των δασῶν τῶν περὶ τὸ Βυζεῖνον Πόντον· τὸ
δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ ἡ δεξιότης τῶν ἀρχι-
τεκτόνων καὶ ἐργατῶν τῆς Ἑλλάδος, ταῦτα πάν-
τα εὐκόλως ἐδύναντο νὰ χορηγῶσι τὰ δέοντα εἰς
τὸ Βυζάντιον, καὶ ἀπέναντι τῆς μεγαλοδωρίας
τῶν ὠφελημάτων τούτων, τὰ ὁποῖα ὁ Κωνσταν-
τῖνος μετεχειρίσθη πρὸς καλλωπισμὸν τῶν με-
γάρων, καθιδρυμάτων καὶ λοιπῶν δημοσίων οἰκο-
δομημάτων τῆς νέας πόλεως, ἡ μεγαλοπρέπεια,
τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῆς, ὑπε-
ρέβη πάσας τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις. Ἡ με-
γαλοπρεπεστέρα τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἦτο ἡ
τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Τὸ ὄνομα τοῦτο πολλάκις κακῶς ἐννοεῖται ὡς
ὅσον νομίζουσιν ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Κωνσταντί-
νου ἦτο καθιερωμένη εἰς ἁγίαν τινα. Τὸ καλὸν δά-
ριον τῆς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Ἐκκλησίας

εἶναι ἀληθές ὅτι ἀναφέρει πλείονας τῆς μιᾶς ἁγίας Σοφίας. Οὕτως γίνεται λόγος περὶ μιᾶς ἁγίας Σοφίας, ἥτις ἐμπαύρησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων Πίσταως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης. Ἐτέρη τις ἐμπαύρησεν ὥσως κατὰ τινὰ τῶν τελευταίων διωγμῶν, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ ἁγία Εἰρήνη καὶ τρίτη τις εἶναι εἰσέτι τὸ ἀντικείμενον ἰδιαζούσης λατρείας ὡς μάρτυς τῆς ἀρχαίας πόλεως Φιρμίου. Ἀλλ' ὅμως ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν ἁγίων τούτων ἔχει τὸ ὄνομα τῆς ἡ βασιλικῆ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἡ ἐκκλησία αὕτη καθιερώθη εἰς τὴν Θείαν Σοφίαν, τουτέστι εἰς τὸν Θεὸν Λόγον, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Σοφίας, ληφθὲν κατ' ἀναφορὰν τῆς σπουδαιότητος ἐκείνης προφητικῆς ῥήσεως τοῦ οὐδόου κεφαλαίου τῶν Παροιμιῶν, καὶ οἰκεῖον ὃν τῆς θεολογικῆς γλώσσης τοῦ τεταρτου αἰῶνος. Ὅπως δὴποτε ἔχει τὸ πᾶν, ἡ πρώτη ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ὠκοδόμησεν ὁ Κωνσταντίνος ἀπὸ τοῦ ἔτους 325 μέχρι 326, ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν τὸ σπέρμα ἐξ οὗ βραδύτερον ἀνέκυψεν ἡ νέα Ἀγία Σοφία.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἱστορίας τῆς Ἀγίας Σοφίας διακρίνονται δι' ἀναριθμήτων περιπετειῶν καὶ περιλαμβάνουσιν, ἀληθῶς εἰπεῖν, τὴν ἱστορίαν τῶν τεσσάρων διακεκριμένων ἐκκλησιῶν τοῦ Κωνσταντίνου, Κωνσταντίου, Θεοδοσίου καὶ τέλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Μετὰ τριάκοντα τέσσαρα ἔτη ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας ὑπὸ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ αυτοκράτορος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνος, εἴτε διότι αὕτη δὲν ἦτο πλέον ἱκανῶς μεγάλη, εἴτε διότι εἶχεν ὑποστῇ βλάβας κατὰ τινὰ σεισμὸν, ἀνεκαίνισεν αὐτὴν ἐνώσας μετ' αὐτῆς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ἥτις ἐπίσης εἶχεν οἰκοδομηθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Εἰ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Κωνσταντίου δὲν διήρκεσε μακρότερον τῆς τοῦ πατρὸς του, ἔλαβεν ὅμως τὴν δόξαν νὰ καταστῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ στάδιον τῆς ῥητορικῆς εὐγλωττίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ καταστροφή αὐτῆς ἀναπολεῖ ἅπαξ διαπαντός τὸν θρίαμβον καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἐνδόξου τούτου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἡ ὑπεράνθρωπος τοῦ Πατρὸς τούτου ῥητορεία ἔσχισε νὰ ἀποσπᾷ καὶ αὐτῶν τῶν φαύλων κατόικων τῆς ὕλοβίου πόλεως τὰς ἐπευφημήσεις, τῶν ὁποίων ἡ διήγησις φαίνεται τοσοῦτον ξένη εἰς νέους τινὰς ἀναγνώστας τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου

ῥήτορος γεγραμμένων σελίδων. Ἐκεῖ διὰ τῶν ἀνμιμήτων αὐτοῦ περιγραφῶν τῆς ἀσέμνου περιβολῆς τῶν γυναικῶν ἐπέσπαστο τὸ μῖσος τῆς αυτοκρατορικῆς ιδιοτροπίας τοῦ νεωτερισμοῦ. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑπῆρξε τὸ θέατρον τῆς ἀξιωματικῆς ἐκείνης σκηνῆς, τῆς τοσοῦτον βαθύως δραματικῆς, ὅποτε ὁ πεπτωκὸς λειτουργὸς Εὐτρόπιος ἤλθε νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς Ἀγίας Σοφίας, ζητῶν καταφύγιον ἐναντίον τῆς μανίας τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ὁ Χρυσόστομος διὰ τινος μεμαλοπρεποῦς προομιῶν ἐπὶ τῆς ἀσταθείας τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου ἀφώπλιζε τὴν ὀργὴν τοῦ ὄχλου, ἐπικαλούμενος τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πεπτωκότα αὐτοῦ ἔχθρον. Οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν οἱ ζήσαντες ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν θεληγῆτων τῆς εὐφραδοῦς ἐκείνης φωνῆς, ἅμα αὕτη ἠναγκάσθη νὰ σιγήσῃ διὰ τῆς σκληρᾶς ἐξορίας τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸν μέγαν ῥήτορα, ἐπίστευσαν ὅτι βλέπουσιν ἐκδίκησιν τῆς θείας Νεμέσεως ἐν τῇ καταστροφῇ τῆς ἐκκλησίας, ἥτις τοσοῦτον συνεχῶς ἀντήχησεν ἤχους μελωδικοῦ τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου κώδωνος. Ἡ Ἀγία Σοφία διὰ Θεοῦ τινος δόγματος, ὡς ἐπίστευσεν ὁ λαὸς, κατεστράφη τὸ δεύτερον κατὰ τὸ ἔτος 404 εἰς τὰς ταραχάς, αἵτινες ἠκολούθησαν τὴν ἐξορίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ τρίτη Ἀγία Σοφία ὠκοδομήθη κατὰ τὸ ἔτος 415 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ δευτέρου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοδοσίου διήρκεσε μακρότερον πᾶν δύο αὐτοῦ υἱῶν. Διῆλθε τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν περὶ τῆς ἐναρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐρίδων εἶδε τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ ἐπέζησε σχεδὸν μέχρι τοῦ τέλους. Ἰπὸ τὸ χρυσοῦν στέγασμα τῆς βασιλικῆς τοῦ Θεοδοσίου ὁ Νεστόριος ἐσκανδάλισε τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ καὶ ἔδωκε τὴν πρῶτην ὥθησιν εἰς τὸ φερώνυμον αὐτοῦ σχίσμα, ἐπευφημήσας εἰς τὰς βιαίας διακηρύξεις τοῦ ῥήτορος ἐκείνου, ὅστις ἀπέρριπτεν ἀπὸ τῆς Παρθένου Μαρίας τὸν τίτλον τῆς Μητρὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἁμβωνος ταύτης ὁ αυτοκράτωρ Ζήνων ἐδημοσίευσεν τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ ἐνωτικὸν διάταγμα, δι' οὗ ματαίως ἤλπισεν νὰ κατευνάσῃ τὴν καταστρεπτικὴν διχόνοιαν. Ἡ Ἀγία Σοφία τοῦ Θεοδοσίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον τῆς πρώτης πράξεως τῆς μακρᾶς πάλης μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης, τοῦ μεγάλου σχίσματος τοῦ Ἀκακίου, ὅποτε μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας ζωῆς εἰς παράβολος μοναχὸς προσέβραβε τὴν παπικὴν βουλάν τοῦ ἀφορισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ μαν-

δίου τοῦ Ἀκακίου, ἐν ᾧ οὗτος ἔβαινε πρὸς τὸ θυ-
σιαστήριον. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑπῆρξε μάρτυς τῆς
λύσεως τῆς συγκρούσεως ἐκείνης, ἥτις, μετὰ το-
σαῦτα ἔτη, κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀπό-
λυτον ὑποταγὴν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπιβληθεῖσαν ὡς
ἐναντιοδικῆς διὰ τῆς διατυπώσεως τοῦ Πά-
πα Ὁρμίσδα.

Τὸ οἰκοδόμημα, ὕπερ ἐγένετο ἐπὶ Θεοδοσίου
διέμενον ἐπὶ ἑκατὸν δεκατέσσαρα ἔτη, ἀπὸ τοῦ
415 — 532· ἀλλὰ κατεστράφη τὸ πέμπτον ἔτος
τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τινα συμφο-
ράν, ἥτις ἐπὶ τινα ἔτη κατέστησεν ἔρημον τὴν
Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον θη-
λαδὴ μάχην μεταξὺ τῆς μερίδος τῶν κυκνῶν καὶ
πρασίνων τοῦ ἵπποδρομίου.

Ἡ ἀναγκαινίσις τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἣτις εἶχε καταστραφῇ ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τῇ ἀναφθίσει ὑπὸ τῆς ὀχλοκρατίας ἀπέβη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καθῆκον χριστιανικοῦ ἐξιλασμοῦ οὕχῃ ἦπτον ἢ αὐτοκρατορικῆς μεγαλοδωρίας. Οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπετεφώθη συνεπίρρῃ ἰδιαιτέρας τινος πράξεως ἀσεβείας ἀπ' εὐθείας κατ' αὐτῆς ἀναφερομένης· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἐριδές τῶν θρησκευτικῶν μερίδων τῆς ἀνατολῆς ὑπῆρξαν ἐν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς διχονοίας, ἣτις ἐξέκαυσε τὴν ὁληθρίαν ταύτην διάστασιν. Αὐτοὶ οἱ στρατιῶται, τοὺς ὁποίους ἡ ἐγγύχωρος κυβέρνησις μετεχειρίζετο πρὸς κατάθλιψιν τῆς ἀταξίας, καὶ οἵτινες κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν λεγεώνων νεοσυλλέκτων μεταξὺ τῶν Ἑρμούλων, τῆς ἀγριωτέρας φυλῆς τῶν βαρβάρων τοῦ βασιλείου, ἔλαβον μέγα μέρος εἰς τὰς τερατώδεις ἐρροσυλίας, αἵτινες μᾶλλον τῆς χύσεως ἀνθρωπίνου αἵματος ἐξύβρισαν τὰ θρησκευτικὰ τῆς πόλεως αἰσθητά.

Ὀλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἀνακαινίσεως τῆς Ἀ-
γίας Σοφίας μᾶς ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ περιεργο-
τέρου τρόπου τὴν ἐπιβρόχην αὐτοῦ τοῦ πνεύματος.
Ἡ ἐπιχείρησις τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης ἤρξατο
μετὰ ἐλευθεριότητος τοιαύτης καὶ προήχθη μετὰ
δυνάμεως ἐπίσης τοιαύτης, αἵτινες προδίδουσι κί-
ντρα λίαν διαφέροντα τῶν ἀπλῶν ἀνθρωπίνων
κινήτρων. Ἡ Κωνσταντινούπολις μόλις ἤρχιζε,
μετὰ τὴν κατεύνασιν τῶν ταραχῶν, νὰ ἀναλαμ-
βάνῃ ἀπὸ τῆς νάρκης καὶ νὰ βλέπῃ εἰσερχομένους
πάλιν λαθραίως εἰς τὰς ἐστίας τῶν τοῦς κατοί-
κους τῆς ὅσοι εἶχον καταφύγει ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς
παρὰλίας ὁπότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεφόρτισε τὸν
ἐκ Τράλλεων Ἀνθέμιον νὰ ποιήσῃ τὸ σχέδιον τῆς

νέας βασιλικῆς· ἐπὶ τινος μεγαλοπρεποῦς κλίμα-
κος τέως ἀγνώστου. Τὴν 23 Φεβρουαρίου τοῦ ἔ-
τους 532 τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ-
τροπὴν ἐτέθη πανηγυρικῶς ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ
νέου οἰκοδομήματος. Διαταγαί, ἵνα μεταχειρι-
σθῶμεν τὰς λέξεις τοῦ χρονογράφου, ἐξάλησαν
ταυτοχρόνως εἰς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας, σατράπας
δικαστὰς, ταμίαις καὶ νομάρχας καθ' ὅλον τὸ
κράτος, ὅπως ἀποστείλωσιν ἕκαστος ἐκ τοῦ ἰδίου
κράτους στήλας, περίστულαι, ὀρείχαλκον, θύρας,
μάρμαρα καὶ εἴ τι ἕτερον ὑλικὸν δυνάμενον νὰ
χρησιμεύσῃ εἰς τὸ σχεδιασθὲν ἔργον. Δύναται τις
νὰ κρίνῃ μετὰ ποίας ἀκριβοείας αἱ διαταγαὶ ἐξε-
τελέσθησαν ἐξετάζων τὴν τοσοῦτον ποικίλην,
ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον μεγαλοπρεπῆ παράστασιν τῶν
στηλῶν καὶ μαρμάρων, ἅτινα σχηματίζουνσι τὸν
καταπληκτικώτερον χαρακτῆρα τῆς ἀγίας Σοφίας,
καὶ ἅπερ κατὰ τὸ πλεῖστον, καθὼς μέλλομεν
νὰ ἴδωμεν, εἰσὶ τὰ λάφυρα τοῦ ἀρχαίου πλούτου
τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Θέ-
λομεν ἀρκεσθῇ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὁκτὼ πορ-
φυρὰς στήλας ἐξαχθείσας ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡλίου
ἐν Παλμύρᾳ, τὰς ὁποίας ὁ Αὐρήλιος εἶχε πέμψει
εἰς Ῥώμην, εὐγενὴς δέ τις καὶ χήρα ῥωμαῖα, κα-
λουμένη Μαρκία, τῆς προικὸς τῆς ὁποίας αἱ στή-
λαι αὗται ἀπετέλουν μέρος προσήνεγκε δῶρον τῷ
Ἰουστινιανῷ ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῆς σωτηρίας.

Συμβεβηκότα τινα τῆς ἐπιχειρήσεως εἰσιν ἀλη-
θῶς τοσοῦτον καθ' ἑαυτὰ περίεργα, καὶ παρέχου-
σι τοσοῦτον εἰδικὰς πληροφορίας περὶ τῶν ἡθῶν
καὶ ἰδεῶν τοῦ χρόνου ἐκείνου, ὥστε παρκαينوῦσιν
ἡμᾶς νὰ ἐκλεξώμεν τινα μεταξὺ σωρείας λεπτο-
μερειῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συναξαρίων,
αἵτινες παρενετέθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου χρονο-
γράφου, διατηρήσαντος μεγάλητερον ἀριθμὸν πα-
ραδόσεων περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς οἰκοδομῆς.

Ἡ εὐρεῖα ἔκτασις, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀποφασίσει νὰ δώσῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν, κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν ἀγορὰν χώρου ἐκτεινόμενου εἰς τὸ ἀμέσως παρακείμενον μέρος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, καὶ καθὼς συνήθως συμβαίνει αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἰδιοκτητῶν ὑψώθησαν ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης ἐν ἣ εὐρέθη ὁ ἀγοραστὴς. Σπουδῆς δὲ ἄξιον εἶναι, ὅτι διάφορον πνεῦμα ᾧδήγει ἕκαστον εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του ὅπως ἐξασκήσῃ τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτητοῦ.

Τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς ὃ ἀπευθύνθησαν ἦτο
 ἡτέρα τις καλουμένη Ἄννα, τῆς ὁποίας ἡ ιδιοκτη-
 σία ἐτιμήθη ἀντὶ τοῦ χρυσῶν λιτρῶν ὑπὸ τῶν αὐ-

τοκρατορικῶν ἐπιτετραμμένων. Ἡ χήρα ἀπέρριψε παρρησίᾳ τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ διεκήρυξεν ὅτι αὕτη θὰ ὑπελόγιζε τὴν οἰκίαν τῆς ἀξίας 50 κεντιναρίων χρυσοῦ. Ἀλλ' ἅμα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῷ ἐνθέρμῳ αὐτοῦ ζήλῳ τοῦ νὰ καταστῇ κτήτωρ τοῦ οἰκοπέδου, ἀπεφάσισε νὰ ἐμφανισθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῆς χήρας, τοσοῦτον αὕτη κατεπλάγη ὑπὸ τῆς συγκатаβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοσοῦτον ἐξήφθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε οὐ μόνον παρεχώρησε τὸν ζητούμενον τόπον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀμοιβὴν ἀπέρριψε· περιωρίσθη δὲ μόνον νὰ παρακαλέσῃ ὅπως θάψωσιν αὐτὴν πλησίον τοῦ τόπου ἐκείνου, ὥστε εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ χωρίου τῆς παλαιᾶς αὐτῆς κατοικίας, νὰ δυνηθῇ νὰ διακηρύξῃ τὴν τιμὴν τοῦ κτήματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἡ γυνὴ ἐπομένως αὕτη ἐτάφη παρὰ τὸ σκευοφυλάκιον ἢ θησαυρὸν τῶν ἱερῶν σκευῶν.

Εὐνοῦχος τις Ἀντίοχος ὀνομαζόμενος, Ὀστιάριος τῆς αὐλῆς, ἔδειξεν ὅλως διάφορον διαγωγὴν, ἀλλ' ἥτις οὐδ' ἐλάχιστον χαρακτηρίζει τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἡ οἰκία αὐτοῦ ἔκειτο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον εὐρίσκεται κατ' εὐθείαν ὑπὸ τὸν μέγαν δόμον· αὕτη ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πραγματογνώμονος ἀντὶ 3 ὅ χρυσῶν λιτρῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος ἀπήτησε πῶς πολὺ μεγαλύτερον καὶ ἐπιμόνως ἠρνήθη ἵνα ἐλαττώσῃ τι τῆς ἀπαιτήσεώς του. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ, ἦτον ἔτοιμος νὰ ἐνδώσῃ· ἀλλ' ὁ Στρατήγιος, ἐπιτετραμμένος τὸν θησαυρὸν παρεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα ἵνα ἐναποθέσῃ αὐτῷ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ οὕτως συνέλαβε καὶ ἔλαβεν εἰς φυλακὴν τὸν ἰσχυρογνώμονα ἰδιοκτήτην. Ἡ τύχη ἠθέλησεν, ὥστε ὁ Ἀντίοχος νὰ ἦναι σφοδρὸς ἐραστὴς τῶν ἀγώνων τοῦ ἵπποδρομίου καὶ ὁ Στρατήγιος ὑπελόγιζε τὸν χρόνον τῆς φυλακίσεως οὕτως, ὥστε νὰ συμπεριλάβῃ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐμελλε νὰ παρασταθῇ ἑκτακτόν τι θέαμα, ὅπερ κατὰ τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ἤθελε ὀνομασθῇ «τὸ ὠραιότερον ἵπποδρόμιον τῆς ὥρας τοῦ ἔτους.» Κατὰ πρῶτον ὁ Ἀντίοχος ἐτήρησεν ἥθος σταθερὸν, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων, ὁ πειρασμὸς ἀπέβαινεν ἰσχυρότερος καὶ ἡ ἀπόφασίς αὐτοῦ ἤρchiσε νὰ κραδαίνηται. Τέλος ἅμα ἐφθασεν ἡ πρώτη τῆς μεγάλης ἡμέρας, ἔρρηξε φωνὰς μεγάλας, αἰτίνες ἀντήχησαν ἐξω τῆς φυλακῆς, καὶ ὑπεσχέθη ὅτι, ἐὰν ἀπέλυον αὐτὸν πρὸς καιρὸν ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ θεάματος, θὰ παρεχώρει

τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ καθ' ὅς συμφωνίας θὰ προέτεινεν ὁ αὐτοκράτωρ. Τὴν παύσιν ἐκείνην τὸ ἵπποδρόμιον εἶχεν ἀρχίσει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε καταλάβει ἤδη τὴν θέσιν του· ἀλλ' ὁ Στρατήγιος οὐδόλως ἐδίστασε νὰ τὸ διακόψῃ· ὠδήγησε παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον εἰς τὸ βῆμα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν συνηγμένων θεατῶν ἐτελείωσε τὴν ἀγορὰν.

Ὁ τρίτος ἰδιοκτήτης ἦτο σκυτοτόμος τις φέρων τὸ κλασσικὸν ὄνομα τοῦ Ξενοφῶντος. Πάν ὅ,τι ἐπὶ τῆς γῆς ἐκτάτο συνίστατο εἰς παράπηγμά τι ἐν ᾧ ἤσκει τὴν τέχνην του, καὶ ὅπερ ἦτο ἐξοχὴ τις ἐπὶ τοῦ τοίχου μιᾶς τῶν οἰκιῶν αἰτίνες ἦσαν καταδικασμέναι νὰ καταδαφισθῶσιν ὅπως καθαρισθῇ τὸ νέον ἔδαφος. Προσῆνεγκον αὐτῷ τιμὴν πλούσιαν διὰ τὸ παράπηγμα· ἀλλ' ὁ σκυτοτόμος, ἂν καὶ δὲν ἠρνήθη νὰ τὴν παραχωρήσῃ συνέλαβε τὴν ἰδιτροπίαν νὰ ἀπαιτήσῃ ὥς ἐπισχετικὴν συνθήκην, ἵνα οἱ διάφοροι σκοποὶ τῶν ἀμαξηλατῶν χαιρετήσωσιν αὐτὸν, καθ' ὃν τρόπον ἐχαιρέτων τὸν αὐτοκράτορα διερχόμενοι ἐνώπιον αὐτοῦ εἰς τὸ ἵπποδρόμιον. Ὁ Ἰουστινιανὸς συνήνεσεν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ μετεχειρίσθη ὀλιγωτέραν γενναϊότητα εἰς τὸ μηχανήμα, ὅπερ ἔπαιξεν εἰς τὸν πτωχὸν ἄνθρωπον. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐπιβληθεῖσα συνθήκη ἐρημόσθη κατὰ γράμμα· ἔθεσαν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ βήματος τοῦ κέντρου ὑπερηφάνως ἐνδεδυμένον λευκὴν ἀλουργίδα. Οἱ σκοποὶ καθὼς διήλθον ἐν πομπῇ ἐνώπιον τοῦ μέρους, ὅπερ ἐκεῖνος κατεῖχε, ἀπένειμον τακτικῶς εἰς αὐτὸν τὸν ὀρισμένον χαιρετισμόν· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς σκυτοτόμος ἐστερήθη τοῦ θριάμβου, ὅφρ' οὐ πρότερον ἐκολακεύθη, διότι ἠναγκάσθη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν κραυγῶν καὶ τοῦ γέλωτος τοῦ πλήθους νὰ δεχθῇ τὸν χαιρετισμὸν ἐστραμμένα ἔχων τὰ νῶτα πρὸς τὸν σύλλογον!

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ προσεχές φυλλάδιον).

Ο ΣΤΕΦΑΝΩΘΕΙΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

ΔΙΗΓΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ. (1)

Τὸ ψεῦδος εἶναι, ἀναμφιβόλως, ἀποτρόπαιον ἐλάττωμα, καὶ ὅμως, ἐὰν κατηργεῖτο, ἡ ζωὴ θὰ καθίστατο δύσκολος· ὁ μᾶλλον ἐνθερμος ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας εἶναι δυστυχῶς ἠναγκασμένος νὰ ψευδῇ εἰς τινὰς δυσκόλους περιστάσεις καὶ τὰ ἐπὶ τὰ θαράσιμα ἀμαρτήματα εἰς τὰ δ-

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδίου 62.